

Р. Б. Сірко

к.ю.н., доцент, доцент кафедри юриспруденції

Чернівецького інституту Міжнародного гуманітарного університету

ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ ПРИПИНЕННЯ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН З ПЕРЕВЕЗЕННЯ ЗАЛІЗНИЧНИМ ТРАНСПОРТОМ

Транспортні організації виконують перевезення на підставі договорів про транспортне перевезення, транспортно-експедиційне обслуговування, перевезення пасажирів, перевезення багажу, вантажобагажу, вантажу, пошти тощо. Такі договір укладається на кожне перевезення, і для їх розірвання потрібні певні підстави.

Підставою для припинення договору може слугувати неякісне надання послуг транспортного перевезення. Отримувач послуг транспортного перевезення має право не приймати вантаж, багаж тощо, якщо в процесі транспортування той був пошкоджений або зіпсований настільки, що став непридатним для використання. Вантаж може бути не прийнятий і в тому випадку, якщо клієнт виявить нестачу або невідповідність між найменуванням наданого для перевезення вантажу і того, що було зазначено в товарно-транспортній накладній.

Договір перевезення вантажу, як і будь-яке цивільно-правове зобов'язання, припиняється його належним виконанням (ст. 599 ЦК України), тобто видачею перевізником в пункті призначення своєчасно доставленого в цілості й схоронності вантажу вантажоодержувачу або іншій уповноваженій на одержання вантажу особі.

Перевізник звільняється від відповідальності за незбереження вантажу у випадках, коли причиною його незбереження була непереборна сила. Втрата, нестача, псування або пошкодження вантажу внаслідок випадку, що не підлягає під визначення непереборної сили, відповідно до частини першої статті 924 ЦК України не звільняють перевізника від відповідальності за незбереження вантажу.

Ключові слова: перевезення, залізничний транспорт, реформування, відносини з перевезення залізничним транспортом, статут залізниці, договір перевезення залізничним транспортом, зобов'язання, залізниця, транспорт.

R. B. Sirko. Regarding certain issues of termination of contractual relations for transportation by rail – Article.

Transport organizations perform transportation on the basis of agreements on transportation, freight forwarding services, transportation of passengers, transportation of luggage, baggage, cargo, mail, etc. Such a contract is concluded for each shipment, and certain grounds are required for their termination.

The reason for termination of the contract may be poor quality of transport services. The recipient of transport services has the right not to accept cargo, luggage, etc., if during transportation it was damaged or damaged to such an extent that it became unusable. The cargo may not be accepted if the customer finds a shortage or discrepancy between the name of the cargo provided for transportation and what was specified in the consignment note.

The contract of carriage of goods, as well as any civil obligation, is terminated by its proper performance (Article 599 of the Civil Code of Ukraine), ie delivery by the carrier at the destination of timely delivered intact and safe cargo to the consignee or other person authorized to receive the goods.

The carrier is released from liability for non-preservation of cargo in cases where the reason for its non-preservation was force majeure. Loss, shortage, damage or damage to the cargo as a result of a case that is not subject to the definition of force majeure, in accordance with part one of Article 924 of the Civil Code of Ukraine does not release the carrier from liability for non-preservation of cargo.

Key words: transportation, rail transport, reform, relations with rail transport, charter of the railroad, contract of carriage by rail, obligations, rail, transport.

Постановка проблеми. Транспортні організації виконують перевезення на підставі договорів про транспортне перевезення, транспортно-експедиційне обслуговування, перевезення пасажирів, перевезення багажу, вантажобагажу, вантажу, пошти тощо. Такі договір укладається на кожне перевезення, і для їх розірвання потрібні певні підстави.

Підставою для припинення договору може слугувати неякісне надання послуг транспортного перевезення. Отримувач послуг транспортного перевезення має право не приймати вантаж, багаж тощо, якщо в процесі транспортування той був пошкоджений або зіпсований настільки, що став непридатним для використання. Вантаж може бути не прийнятий і в тому випадку, якщо клієнт виявить нестачу або невідповідність між найменуванням наданого для перевезення вантажу і того, що було зазначено в товарно-транспортній накладній.

Договір перевезення вантажу, як і будь-яке цивільно-правове зобов'язання, припиняється його належним виконанням (ст. 599 ЦК України), тобто видачею перевізником в пункті призначення своєчасно доставленого в цілості й схоронності вантажу вантажоодержувачу або іншій уповноваженій на одержання вантажу особі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Теоретичну основу дослідження склали наукові праці таких науковців, як С.С. Алексєєв, А.Г. Биков, Г.С. Гуре-

вич, О.В. Дзера, А.С. Довгерт, В.А. Єгізаров, А.Д. Кейлін, Н.С. Ковалевська, В.В. Луць, О.Л. Маковський, Я.І. Рапопорт, А.М. Рубін, Г.П. Савічев, О.М. Садіков, Є.О. Харитонов, М.Є. Ходунов, Я.М. Шевченко, Г.Ф. Шершеневич та інших.

Мета статті. Метою статті є науковий аналіз положень законодавства України щодо окремих питань припинення договірних відносин з перевезення залізничним транспортом.

Викладення основного матеріалу. При відмові отримувача прийняти вантаж складається відповідний акт. У ньому фіксується факт відмови, а також дається докладний опис того, ким і за яких обставин була виявлено незбереження вантажу. Комерційний акт надалі послужить підставою для покладення матеріальної відповідальності на перевізника.

У разі псування вантажу, крім складання відповідного акта, складається акт експертизи. Експертизу можуть ініціювати як перевізник, так і одержувач вантажу. Вона повинна проводитися в присутності обох сторін, щоб її дані вважалися дійсними. Витрати по проведенню експертизи несе її ініціатор з подальшим відшкодуванням цих витрат винною стороною.

Якщо експертиза встановить, що вантаж може бути відновлений у своєму первісному стані, одержувач повинен буде його прийняти, а організація-перевізник повинна буде сплатити повну вартість ремонту.

Законодавство не дає однозначної відповіді на питання чи може бути припинений договір перевезення в разі зникнення вантажу. Згідно Загальних правил морського перевезення вантажів, пасажирів і багажу, а також Правил перевезення на повітряному транспорті, вантажоодержувач змушений буде прийняти знайдений вантаж і повернути перевізнику виплачену суму компенсації. Залізничні і автомобільні перевезення не регламентуються так строго. Клієнт може сам вибрати, чи зацікавлений він ще в отриманні вантажу.

У розглянутих вище ситуаціях були серйозні приводи до розірвання договору перевезення. Якщо ж вантажоперевезення було здійснено якісно і своєчасно, але одержувач з якихось причин відмовився прийняти вантаж, уся матеріальна відповідальність лягає на відправника. Він повинен буде оплатити вартість шляху в обидва боки і сплатити штраф за простій транспортного засобу.

З урахуванням специфіки діяльності транспортних організацій серед загальних підстав припинення зобов'язань з перевезення вантажів, певне значення має припинення зобов'язань за договором перевезення залізничним транспортом у зв'язку неможливості виконання цього договору. За загальним правилом зобов'язання за договором перевезення припиняється неможливістю виконання договору, при умові наявності обставин при яких жодна із сторін договору перевезення не несе відповідальності (ст. 607 ЦК України [5], ст. 111 СЗ України [8]).

Транспортне законодавство не тільки визначає конкретні обставини, що викликають неможливість виконання зобов'язань за договором перевезення залізничним транспортом, а й детально регламентує дії сторін на випадок настання цих обставин.

Так, відповідно до положень ст. 111 СЗ України [8] договір перевезення залізничним транспортом може бути припинений або виконання його може стати неможливим у наслідок обставин непереборної сили, стихійного лиха, військових дій, епідемії (наприклад поширення пандемії COVID 19), або інших незалежних від перевізника обставин, які перешкоджають здійсненню перевезень залізничним транспортом.

А. В. Яновицька вказує: «Незалежні від транспортного підприємства обставини, що перешкоджають видачі вантажу одержувачу і, отже, виконання договору перевезення, можливі або при відмові самого вантажоодержувача прийняти доставлений вантаж, або в силу інших причин (наприклад, припинення руху по певним дорогах; при стихійних лихах, що викликали обвали, повені та ін., що створило неможливість доставки вантажу в пункт призначення), видачу внаслідок обставин непереборної сили, військових дій, епідемії чи інших незалежних від перевізників обставин, що перешкоджають здійсненню перевезень, навантаження і перевезення вантажів, вантажобагажу можуть бути тимчасово припинені або обмежені перевізником з негайним повідомленням у письмовій формі керівника органу виконавчої влади в галузі транспорту про таке припинення або про обмеження. Зазначений керівник встановлює термін дії припинення або обмеження навантаження і перевезення вантажів, вантажобагажу та повідомляє про це перевізників і власників інфраструктур» [15, С. 148-149].

Як писав І.Г. Смирнов: «Одним з обов'язків перевізника за договором перевезення є видача вантажу в пункті його призначення уповноваженій на одержання вантажу особі (вантажоодержувачу): «Одним з обов'язків перевізника за договором перевезення є видача вантажу в пункті його призначення уповноваженій на одержання вантажу особі (вантажоодержувачу). Але для того, щоб вантажоодержувач міг своєчасно здійснити приймання вантажу, перевізник повинен здійснити ряд підготовчих дій, які є змістом його обов'язків, супутніх видачу вантажу, і до виконання яких абонент не прийняв який прибув на його адресу вантаж. До них відносяться: а) інформаційна, тобто обов'язок повідомити вантажоодержувачу про прибуття вантажу; б) обов'язок подання перевізних засобів під вивантаження, якщо видача вантажу здійснюється не через склад транспортної організації. З видачею вантажу припиняється зобов'язання з перевезення, а за наявності до того підстав виникає охоронне правовідношення настає відповідальність перевізника за ненадане виконання договору перевезення» [14].

Отримання вантажу має бути належним чином оформлено, шляхом посвідчення особистим підписом отримувача факту отримання вантажу у відповідних документах, фіксації дати видачі вантажу, номеру

і дати доввренності, тощо. Однак, таке засвідчення отримання вантажу не свідчить про фактичну видачу вантажу отримувачу, так-як засвідчення в отриманні приймається до самого отримання вантажу, тобто до розвантаження.

У зв'язку з цією особливістю заключної стадії перевізного зобов'язання являє теоретичний і практичний інтерес позиція О. М. Погрібняка, А. С. Дороша, Є. Б. Демченка [10, С. 83-92]. Так науковці писали: «Виконання зобов'язання полягає у вчиненні тих саме дій, які становлять об'єкт даного зобов'язання. Завершується виконання договору перевезення здачею вантажу одержувачу, що не можна ототожнювати з поняттям виконання як більш загальним поняттям. У таких випадках правильніше було б говорити про закінчення виконання договору і про місце скоєння цих завершальних дій по його виконанні. Насправді ж договір перевезення виконується на всьому протязі, починаючи з місця і часу прийняття вантажу до перевезення і закінчуючи місцем і часом його видачі одержувачу. Важливим є не тільки кінцевий результат – завершення виконання договору; певне значення має своєчасність і доречність тих окремих актів, які в кінцевому рахунку призводять до цього результату». З нашої точки зору, зазначена позиція є аргументованою.

О. М. Погрібняк, аналізуючи обов'язок перевізника, з видачі вантажу вказує: «Транспортна організація зобов'язана в силу договору перевезення видати вантаж, що перевозиться до пункту його призначення позначеному в транспортному документі одержувачу. Видача вантажу – завершальний етап процесу транспортування, вона є виконанням договору перевезення і ставить ряд практично важливих питань, пов'язаних насамперед з відповідальністю перевізника. Від дати видачі вантажу залежить також обчислення строків на заяву претензій до перевізника і термінів позовної давності» [10, С. 83-92].

Відповідно до ст. 617 ЦК України «перевізник, відправник, одержувач звільняються від відповідальності, якщо невиконання ними своїх зобов'язань за договором перевезення сталося внаслідок: непереборної сили; тимчасових обмежень або заборони руху транспорту, введених у порядку, встановленому законодавством України, з незалежних від перевізника, відправника, одержувача обставин; інших незалежних від перевізника, відправника, одержувача обставин» [5].

Перераховані обставини не носять вичерпного характеру. Їх наявність і причинний зв'язок з неможливістю виконання договору повинен доводити перевізник.

Питання припинення договору перевезення врегульовані більш детально у положеннях КТМ України. Так, ст. 158 КТМ України [6] визначено обставини, при яких дія договору та виконання обов'язків за цим договором припиняється внаслідок незалежних від сторін договору обставин, а також наслідки такого припинення.

Положення ст. 156 КТМ України передбачають можливість відмови сторін договору від виконання зобов'язань по перевезенню без відшкодування іншій стороні збитків у разі неможливості виконання договору. Зокрема, як висвітлено: «сторони мають право відмовитися від виконання договору при настанні до відходу судна від місця навантаження вантажу наступних обставин: військові або інші дії, що створюють загрозу захоплення судна або вантажу; блокада місця відправлення або місця призначення; затримання судна за розпорядженням властей з причин, не залежних від сторін договору морського перевезення вантажу; залучення судна для державних потреб; заборона відповідними владою вивезення вантажу, який призначений для перевезення, з місця відправлення або ввезення вантажу в місце призначення» [6].

При надходженні вантажів у вагонах на під'їзну колію отримувача, у момент передачі вагона з вантажем отримувачу, який фіксує отримання, завершується сама видача перевезеного вантажу. В разі, якщо перевезений на залізничному транспорті вантаж надходить до порту на колії загального користування, то видача перевезеного залізницею вантажу завершується при передачі вантажу представникові отримувача, який засвідчує отримання підписом у транспортних документах (ст. 48 СЗ України) [8].

Обов'язок своєчасного отримання вантажу одержувачем є безумовним та важливим для перевізників у відповідності до статутів та кодексів. Винятком може бути виключення можливості користування (повного або часткового) вантажем у зв'язку із його псуванням або пошкодженням (ст. 47 СЗ України) [8]. У цьому випадку, відповідно до норм законодавства, зазначену неможливість користування вантажем встановлює експерт. У разі встановлення експертом можливості користування вантажем (реальність проведення ремонту або часткового поновлення вантажу), вантаж передається отримувачу, який повинен його отримати, і в свою чергу перевізник відшкодує витрати на ремонт. Спірні питання щодо отримання або неотримання вантажу одержувачем повинні вирішуватися у судовому порядку на підставі ретельного вивчення обставин справи та висновків експертизи.

Так наприклад, визначені спірні питання розглядались Господарським судом Полтавської області по справі № 917/448/17, який вініс відповідне рішення від 12.06.2017, яким задовольнив позов одержувача про відшкодження збитків, завданих пошкодженням вантажу, від отримання якого позивач відмовився. Зі змісту рішення суду встановлено: «між ТОВ «ТОВ 1» та ТОВ «ТОВ 2» 25.12.2015 року було укладено договір № НОМЕР «Про надання послуг з організації перевезення відправлень». За умовами договору, експедитор зобов'язується за плату та за рахунок замовника організувати перевезення відправлення та надання комплексу інших послуг, пов'язаних з організацією перевезення відправлення, а замовник зобов'язується їх прийняти і оплатити на умовах, визначених договором. Прийняття експедитором відправлення для надання послуг,

визначених договором, оформлюється експрес-накладною (п. 2.5). Договір набирає чинності з дати його підписання та діє протягом одного року з дати підписання, але в будь-якому випадку до повного виконання сторонами своїх зобов'язань згідно з цим договором. У разі якщо ні одна із сторін договору, письмово за 30 календарних днів до закінчення строку дії договору не повідомить іншу сторону про припинення дії договору, строк дії Договору пролонгується на один рік на тих же самих умовах (п. 8.1). Відповідно до експрес-накладної № НОМЕР від 17.01.2017 року відправником передано для перевезення з МІСТА 1 до МІСТА 2 скло автомобільне, вагою МАССА, оголошена вартість ВАРТІСТЬ. Пакування вантажу було здійснено у прозору стрейч плівку з надписами «скло» та закріплено обрештуванням. Відповідно до Акту приймання-передачі від 23.01.2017 року та бланку огляду/відмови від відправлення Отримувач – ТОВ «ТОВ 3» відмовився від отримання вантажу у зв'язку з його пошкодженням, а саме: кут скла був незначно надбитий, але скло повністю втратило свою функціональність і не може бути використане. ТОВ «ТОВ 1» 24 січня 2017 року направило на адресу ТОВ «ТОВ 2» вимогу про відшкодування вартості пошкодженого вантажу у розмірі СУММА. Вказану вимогу Експедитор відхилив, мотивуючи неналежним здійсненням пакування.» [11].

При винесенні рішення суд виходив з наступного: «Згідно зі ст. 306 ГК України [7] перевезенням вантажів у цьому Кодексі визнається господарська діяльність, пов'язана з переміщенням продукції виробничо-технічного призначення та виробів народного споживання залізницями, автомобільними дорогами, водними та повітряними шляхами, а також транспортування продукції трубопроводами. Суб'єктами відносин перевезення вантажів є перевізники, вантажовідправники та вантажоодержувачі. Перевезення вантажів здійснюють вантажний залізничний транспорт, автомобільний вантажний транспорт, морський вантажний транспорт та вантажний внутрішній флот, авіаційний вантажний транспорт, трубопровідний транспорт, космічний транспорт, інші види транспорту. Загальні умови перевезення вантажів, а також особливі умови перевезення окремих видів вантажів (вибухових речовин, зброї, отруйних, легкозаймистих, радіоактивних та інших небезпечних речовин тощо) визначаються цим Кодексом і виданими відповідно до нього транспортними кодексами, транспортними статутами та іншими нормативно-правовими актами [13, С. 192-196]. Відносини, пов'язані з перевезенням пасажирів та багажу, регулюються ЦК України [5] та іншими нормативно-правовими актами.

За ч.ч. 1, 2, 5 ст. 307 ГК України [7] за договором перевезення вантажу одна сторона (перевізник) зобов'язується доставити ввірений їй другою стороною (вантажовідправником) вантаж до пункту призначення в установленій законодавством чи договором строк та видати його уповноваженій на одержання вантажу особі (вантажоодержувачу), а вантажовідправник зобов'язується сплатити за перевезення вантажу встановлену плату. Договір перевезення вантажу укладається в письмовій формі. Укладення договору перевезення вантажу підтверджується складенням перевізного документа (транспортної накладної, коносаменту тощо) відповідно до вимог законодавства. Перевізники зобов'язані забезпечувати вантажовідправників бланками перевізних документів згідно з правилами здійснення відповідних перевезень. Умови перевезення вантажів окремими видами транспорту, а також відповідальність суб'єктів господарювання за цими перевезеннями визначаються транспортними кодексами, транспортними статутами та іншими нормативно-правовими актами. Сторони можуть передбачити в договорі також інші умови перевезення, що не суперечать законодавству, та додаткову відповідальність за неналежне виконання договірних зобов'язань.

Відповідно до ст. 908 ЦК України [5] перевезення вантажу, пасажирів, багажу, пошти здійснюється за договором перевезення [12, С. 133-140]. Загальні умови перевезення визначаються цим Кодексом, іншими законами, транспортними кодексами (статутами), іншими нормативно-правовими актами та правилами, що видаються відповідно до них. Умови перевезення вантажу, пасажирів і багажу окремими видами транспорту, а також відповідальність сторін щодо цих перевезень встановлюються договором, якщо інше не встановлено цим Кодексом, іншими законами, транспортними кодексами (статутами), іншими нормативно-правовими актами та правилами, що видаються відповідно до них.

Статтею ст. 909 ЦК України [5] унормовано, що за договором перевезення вантажу одна сторона (перевізник) зобов'язується доставити довірений їй другою стороною (відправником) вантаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання вантажу (одержувачеві), а відправник зобов'язується сплатити за перевезення вантажу встановлену плату. Договір перевезення вантажу укладається у письмовій формі. Укладення договору перевезення вантажу підтверджується складенням транспортної накладної (коносаменту або іншого документа, встановленого транспортними кодексами (статутами).

Як з'ясувалося при прийманні вантажу, останній доставлено у неналежному стані, який, за твердженням позивача, є непридатним для його подальшого використання за призначенням, а тому Одержувач відмовився приймати вантаж.

Як вбачається з матеріалів справи, між сторонами спору виникли правовідносини, пов'язані зі стягненням з перевізника збитків, завданих внаслідок пошкодження вантажу під час його перевезення транспортним засобом.

Одержувач зобов'язаний прийняти вантаж, який прибув на його адресу. Він має право відмовитися від прийняття пошкодженого або зіпсованого вантажу, якщо буде встановлено, що внаслідок зміни якості виключається можливість повного або часткового використання його за первісним призначенням. Відпо-

відальність перевізника за збереження вантажу припиняється з моменту його видачі одержувачу в пункті призначення (ч.ч. 2, 3 ст. 310 ГК України [7])» [11].

Якщо транспортний засіб прибув до пункту призначення з технічними несправностями, в результаті яких виникла можливість доступу до вантажу або його пошкодження, перевізник на вимогу одержувача та за його участю або за своєю ініціативою зобов'язаний відкрити транспортний засіб, провести відповідну перевірку стану вантажу, і при необхідності скласти акт встановленої форми.

При неможливості скласти відповідний акт у зазначені терміни він повинен бути складений протягом наступної доби.

Слід зробити висновок про те, що перевізник звільняється від відповідальності за незбереження вантажу у випадках, коли причиною його незбереження була непереборна сила. Втрата, нестача, псування або пошкодження вантажу внаслідок випадку, що не підлягає під визначення непереборної сили, відповідно до частини першої статті 924 ЦК України не звільняють перевізника від відповідальності за незбереження вантажу [11].

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. // *Відомості Верховної Ради*. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про транспорт: Закон України від 10 листопада 1994 року із змінами внесеними Законом від 21.12.2000 р. // *Відомості Верховної Ради*, – 2001, № 9, Ст. 68.
3. Про залізничний транспорт: Закон України від 04.07.1996 р. № 40. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 16.01.2020 р).
4. Про перевезення небезпечних вантажів: Закон України від 6 квітня 2000 р. // *Відомості Верховної Ради України*. – 2000. – № 28. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-14#Text> (дата звернення 25.12.2020)
5. Цивільний Кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 40-44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 16.01.2021 р).
6. Кодекс торговельного мореплавства України № 176/95-ВР від 23.05.1995. // *Відомості Верховної Ради*, 1995, №№ 47, 48, 49, 50, 51, 52, ст. 349.
7. Господарський Кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
8. Статут залізниць України: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.04.1998 р. № 457. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/457-98-%D0%BF> (дата звернення: 18.01.2020 р).
9. Волкова А.В. Відповідальність сторін за порушення їх зобов'язань за договором перевезення вантажів автомобільним транспортом / А.В. Краснощок // *Юридичний вісник*. – Випуск 2 (31). – 2014. – С.104-108.
10. Погрібняк О. М., Дорош А. С., Демченко Є. Б. Сучасні умови та особливості правового регулювання перевезень вантажів автомобільним транспортом України. Транспортні системи та технології перевезень. Збірник наукових праць ДНУЗТ ім. акад. В. Лазаряна. Вип. 16. 2018 р. С. 83-92
11. Рішення Господарського суду Полтавської області від 12.06.2017 року № 67311363 у справі № 917/448/17 // URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/67311363/>
12. Сірко Р. Б. Договір перевезення пасажирів залізничним транспортом: загальні положення / Р. Б. Сірко // *Актуальні проблеми держави і права*. – 2012. – Вип. 66. – С. 133-140.
13. Сірко Р.Б. Порядок виконання договору перевезення вантажу залізничним транспортом / Р.Б. Сірко // *Науковий вісник Херсонського державного університету*. – Серія: *Юридичні науки*. – 2014. – Вип. 1. – Том 1. – С. 192-196.
14. Смирнов І.Г., Косарева Т.В. С 50 Транспортна логістика: Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 224 с.
15. Яновицька А. В. Договір міжнародного перевезення вантажів автомобільним транспортом: монографія. Львів: Видавництво «Растр-7», 2019. 180 с. (С. 148-149).